

UNA OBRA DE
L'ARQUITECTE JOSEP
PUIG I CADAFAALCH
AL MONTSENY

EL CASAL DE SOBREVIA (SEVA)

CARME PUYOL TORRES

2001 ANY PUIG I CADAFAALCH

El dia 20 de febrer d'enguany va tenir lloc la cloenda de l'Any Puig i Cadafalch, en la qual es va fer balanç públic de les activitats que s'havien dut a terme al llarg de l'any dedicat a la personalitat polifacètica de l'arquitecte. Moltes han estat les accions adreçades a donar a conèixer la seva vida i la seva obra; tanmateix les publicacions editorials són potser les iniciatives que conservaran amb més contundència l'esperit d'aquest Any Puig i Cadafalch, pel fet que són testimonis que perpetuen i allarguen la presència de l'arquitecte entre el públic.

Les línies que segueixen estan extretes de l'estudi arquitectònic i artístic d'una obra de Puig i Cadafalch gairebé inèdita, que vaig fer per a la publicació dedicada al casal de Sobrevia –situat al terme municipal de Seva, a la comarca d'Osona, a la zona natural del Montseny– per iniciativa del propietari, Lluís Terradas, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Seva, la Diputació de Barcelona i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

APROXIMACIÓ SUCCINTA A JOSEP PUIG I CADAFAALCH

Josep Puig i Cadafalch (1867-1956) havia nascut a Mataró. Va estudiar arquitectura i la seva personalitat polièdrica, profundament immersa en la Catalunya del seu temps, el portà a estar present en diversos àmbits de la vida cultural i política catalana. Membre creador de l'Institut d'Estudis Catalans, arqueòleg i restaurador, participà en el Servei de Conservació i Restauració de Monuments i en la Junta de Museus. Profund coneixedor de l'art romànic català, publicà en quatre volums l'obra *Arquitectura romànica a Catalunya*. En el camp polític, ocupà càrrecs a l'Ajuntament i a la Diputació de Barcelona i esdevingué president de la Mancomunitat de Catalunya a la mort de Prat de la Riba.

Les seves obres arquitectòniques són peces clau dins l'art modernista català. La casa Amatller al passeig de Gràcia, la casa Terradas o casa de les Punxes a l'avinguda Diagonal, la casa Macaya al passeig de Sant Joan o la fàbrica Casarramona a Montjuïc el converteixen en un artífex del Modernisme a Barcelona. També va dur a terme projectes a altres llocs de Catalunya. A Mataró, la casa Coll i Regàs; a Sant Sadurní d'Anoia, una sala de les caves

Codorniu; a Argentona, la seva casa, la capella del Santíssim de la parròquia de Sant Julià i la casa i jardins El Cros, de la família Garí.

Puig i Cadafalch tenia una visió nacional de l'arquitectura: creia fermament que cada país té la seva expressió arquitectònica. Coherent amb aquest concepte, portà a terme una important tasca de recerca profunda de l'arquitectura medieval de Catalunya, tant de les tipologies tradicionals i populars com de les construccions civils i religioses, de gran qualitat i bellesa i plenes de personalitat pròpia, que havien estat generades per una etapa política catalana de gran esplendor (segles XI i XII). Els seus treballs d'arqueologia, catalogació, restauració i recuperació de nombroses construccions medievals el convertiren en un dels més grans coneixedors i difusors de l'arquitectura catalana de l'edat mitjana.

En l'exercici de l'arquitectura i en els plantejaments decoratius, la tradició popular i els estils romànic i gòtic, amb les seves estructures, elements arquitectònics i iconografia ornamental, es convertiren en dues de les més importants fonts d'inspiració, dos filons bàsics de la seva poètica constructiva que es manifesten en tota la seva obra. Però el medievalisme que caracteritza la producció de l'arquitecte no és un mimetisme d'estils, sinó que en fa una lectura i traducció lliure i creativa, tal com ell mateix expressà: "Tots els meus treballs tenen el mateix origen: un desig de renovar l'art gòtic, amb la idea de tornar a revifar el seu esperit, impregnant-lo de l'art dels nostres dies, amb la llibertat i independència d'un nou treball".

EL CASAL DE SOBREVIA

L'any 1901, Puig i Cadafalch rebé de Bartomeu Terradas l'encàrrec de projectar una casa d'estiueig per a la seva família. La relació entre el propietari de la finca i l'arquitecte era molt estreta, ja que simultàniament li estava treballant en el projecte d'un edifici de nova planta a l'avinguda Diagonal a la ciutat de Barcelona (la futura casa de les Punxes) i també li havia encomanat el panteó familiar. Existia doncs una important compenetració personal i una gran coincidència quant a valors arquitectònics i estètics entre ambdós.

La zona on s'havia de construir la nova casa incloïa també una edificació dels segles XVII i XVIII que portava el nom de Sobrevia. El topònim prové de la denominació de la masia i la partida originàries des dels inicis de la repoblació d'aquest territori, les quals es troben documentades des de finals del segle XIII, i que pertanyien a la Quadra de Terrassola. El nom li fou atribuït per la proximitat de la masia a la via que portava de Manresa a Girona.

A l'edifici de nova planta, que conservà el nom de Sobrevia, hi trobem formulades moltes de les expressions formals i ornamentals del llenguatge de l'arquitecte. Hi aplicà formes de l'arquitectura rural de l'entorn més immediat, i

Sobrevia. Vista des de lluny de la casa

emprà una bona mostra d'elements arquitectònics i decoratius dels estils romànic i gòtic, sempre amb una interpretació personal, imaginativa i magistral.

En el projecte, Puig i Cadafalch volgué que el nou edifici es construís adossat a les antigues construccions del segle XVII i XVIII abans esmentades, molt ben conservades i d'una important vàlua, ja que signifiquen un testimoni viu d'un sistema i una estructura econòmica, d'una forma de viure i de construir que l'arquitecte estimà i tingué en compte. Amb tots aquests ingredients, el casal es troba totalment integrat en l'entorn natural i humà. Res no distorsiona perquè tot es va concebre com a profundament respectuós. És per això que l'equilibri i l'harmonia dominen el conjunt.

L'edificació de Sobrevia que projectà Puig i Cadafalch consta des tres cossos diferenciats: la casa, la torre i la capella. Del perfil de la construcció destaca la torre, coronada per una teulada de quatre vessants que forma una barbacana de gran volada. Aquest element arquitectònic es converteix en una peça distintiva que particularitza el conjunt, té un paper equilibrant dels volums i hi aporta una volguda asimetria. Alhora, conté la reminiscència de la funció de guaita i de defensa que posseïren en altres èpoques moltes masies de Catalunya quan es trobaven en un espai disseminat.

La magnitud i la bellesa del penell formen part indivisible de la torre. L'enginyós aparell d'inequívoca eficàcia que indica la direcció del vent té unes arrels que es perden en el temps. La seva funcionalitat en un medi rural adquireix gran importància atès que els diferents vents condicionen moltes feines agrícoles.

EL JARDÍ

El jardí que envolta la casa també el va dissenyar l'arquitecte Puig i Cadafalch. El caràcter estiuenc de l'edificació requeria una intervenció en l'entorn més pròxim per tal de gaudir-ne durant moltes hores al dia i per envoltar la casa d'un ambient fresc i ombrívol que convidés a l'estada, al passeig, a la conversa i al joc a l'aire lliure. L'ampli espai disponible, la bondat de la terra i l'abundància d'aigua condicionaren el projecte d'enjardinament. Les característiques del disseny són coherents amb els conceptes arquitectònics: Puig i Cadafalch projectà un jardí d'estructura simple i austera en consonància amb el medi més immediat i amb les edificacions de la finca. Creà àmbits diferenciats, racons amb personalitat pròpia on una gran varietat d'espècies vegetals conviu en plena harmonia amb els elements humans. I com a prota-

ALBERT SALUDES

Font quadrangular amb la branca de castanyer d'Índies en primer terme

gonista principal, l'aigua, de presència constant, element de vida, que transmet frescor i puresa, i que trobem a Sobrevia manifestada en diverses tipologies de fonts i basses executades amb material autòcton, les quals donen al conjunt un caire molt naturalista i integrador.

LA CAPELLA

Adjacent a l'edifici d'habitatge, Puig i Cadafalch projectà la capella, la qual fou canònicament oberta al poble l'any 1905, sota l'advocació de l'Immaculat Cor de Maria.

L'arquitectura religiosa de Puig i Cadafalch està inseparablement unida a la seva passió per l'edat mitjana, i així queda palès en aquesta construcció. L'edifici presenta externament un caràcter auster en connexió amb el romànic popular i rural. Els murs són arrebossats i blancs, però la noblesa de la pedra de Folgueroles els aporta una riquesa material i cromàtica destacada.

L'espadanya, de pedra massissa, sobresurt com a digne coronament que acull la campana, reclam del fidel, artífex d'un llenguatge que s'estén enllà com a veu inequívoca que parla d'oració, de festa, de dol...

La planta basilical de l'edifici permet copsar d'un cop d'ull la rica decoració interior, que està expressada en gran diversitat d'arts, en diferents ornaments i en materials varis. El conjunt ens mostra l'entusiasme de Puig i Cadafalch per les arts aplicades que ell tant ajudà a recuperar, ens palesa com de la seva mà d'excel·lent dibuixant i de la seva capacitat de coordinació dels artistes i dels artesans sorgí un edifici ple de cohesió, característica que marcà les obres de l'arquitecte.

Presidint l'altar, destaca el gran retaule de fusta daurada, d'inspiració gòtica. Dues pintures murals, a una i altra banda, representen sant Isidre i sant Jordi. Damunt trobem l'abreviatura JHS referida a Jesucrist, i l'alfa i l'omega, primera i última lletra de l'alfabet grec, que tenen un marcat contingut simbòlic dins l'art cristià. Ambdós signes formen part del crismó, anagrama de Crist plasmat en l'art paleocristià, que s'ha mantingut per sempre més incorporat a la iconografia cristiana representant Jesucrist com a principi i fi de totes les coses.

Si enlairem els ulls, trobem un magnífic sostre format per un embigat de fusta de gran qualitat i dos robustos arcs torals de mig punt que conformen la nau.

De l'interior de la capella destaquen també els elements de ferro forjat i llautó en forma de salomons, llàntia i elements litúrgics, d'acord amb l'esperit de recuperació de les artesanies i seguint una reinterpretaió de la iconografia medieval catalana que impregnà una bona part de l'estil modernista.

Un element decoratiu força vistós és l'arrimador de rajola ceràmica de

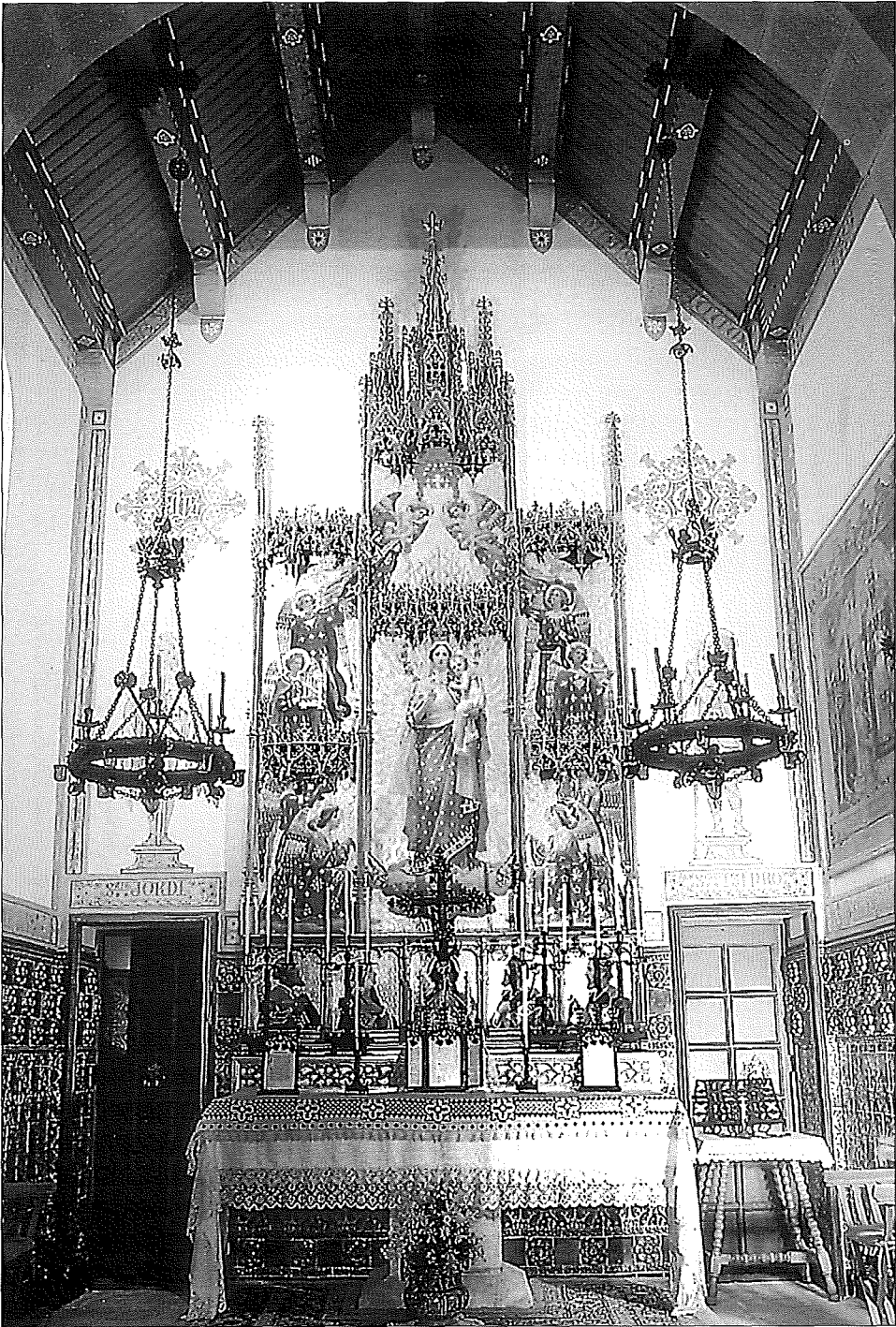
fort impacte ornamental, dissenyat per Antoni Gallissà. El medievalisme que inspirà el dissenyador s'adeia perfectament amb el caire que es volia donar al conjunt de la capella. Les franges superior i inferior es realitzaren a partir d'un escatat de rajoles de color blau i verd, combinat amb florons ceràmics en relleu envernissats en verd i de reflex metàl·lic, que destaquen per les seves dimensions i per la gran qualitat tècnica, a més de fer un important paper decoratiu. Els materials els va fabricar l'acreditada firma Pujol i Bausis, d'Esplugues de Llobregat, que fou una de les grans productores de ceràmica vidrada del Modernisme.

En paral·lel, una llegenda epigràfica en forma de filacteri recorre la capella. Es tracta d'un cant poètic de Jacint Verdaguer, dedicat a la Verge Maria.

EL RETAULE

El retaule és la peça principal de la capella. Les seves dimensions i la seva vàlua artística el converteixen en l'element protagonista de l'ornamentació; i pel seu contingut, esdevé l'eix devocional de l'espai sagrat. El va dissenyar Enric Monserdà, que el va executar amb una gran mestria en l'art de l'ebenisteria; el treball del daurat, d'altra banda, també està aplicat amb un gran domini de l'ofici. La qualitat i el perfeccionisme eren el segell de les obres dissenyades i dirigides per l'artista, que demanava dels seus col·laboradors una tècnica magistral. L'esquema constructiu i l'estil dels elements decoratius beuen de les fonts del gòtic més avançat. Monserdà tenia un coneixement profund de les obres ornamentals que va produir el gòtic català, ja que cal recordar que fou el guanyador del projecte de decoració del Saló de Cent de Barcelona l'any 1925. L'artista fou col·laborador habitual de Puig i Cadafalch, i a Sobrevia la conjugació d'aquests dos esperits apassionats pel gòtic va donar un resultat d'extraordinària bellesa.

En la predel·la del retaule hi ha representats cinc sants d'especial significació per a la família Terradas. Els cossos superiors estan presidits per la taula central amb la figura de Maria i el Nen sota un dosseret afiligranat. És obra de Monserdà, artista polifacètic, que esdevingué un valorat especialista en pintura religiosa. En la representació d'aquesta figura, el pintor envoltà Maria de diversos atributs iconogràfics que les sagrades escriptures, el magisteri de l'Església, la tradició artística i la devoció mariana han anat incorporant. A les quatre taules laterals, un estol d'àngels, músics i turiferaris, honoren la Verge. Les figures angelicals són obra de Rosa Terrades, germana del propietari. La pintora, amb els seus dots innats, junt al mestratge expert de Monserdà, aconseguí plasmar unes figures plenes de virtuosisme i d'execució perfeccionista, on la riquesa del detall i del color i l'ús del daurat ens transporten als àngels de l'art italià del segle xv.

F. LLaurado

Vista general de l'interior de la capella

LA FAÇANA DE PONENT

La perspectiva des de ponent ens permet distingir amb claredat els cosos constructius més importants de la casa. Del conjunt, ressalta una estructura arquitectònica de gran bellesa i de llarga tradició a casa nostra: l'àmplia galeria porxada. Recorre la façana conformada per vuit grans arcs rebaixats de pedra amb un tractament formal tan acurat que assoleix un fort protagonisme en la composició de la façana. El material utilitzat –pedra de Folgueroles–, la magnitud de l'espai, la bellesa del sistema d'arcuacions, fan que aquest element constructiu imposi la seva presència.

Ressalta la pedra que contorneja les obertures i reforça els cantons de l'edifici, en una disposició que recorda les façanes de moltes cases de la propera població de Seva. Puig i Cadafalch, respectuós i coherent amb l'entorn, i gran coneixedor de la casa tradicional catalana, volgué extraure de la tradició arquitectònica la saviesa que conté i aplicar-la a les seves obres. El gust gòtic traspua en les finestres coronelles d'esveltes columnes i també en la reixa de les finestres de la planta baixa.

Vista de la façana de ponent.

Interior. Menjador.

L'INTERIOR

L'interior de la casa és una continuïtat de l'austeritat i el bon gust que respira tota la construcció, on són constants els elements d'arts aplicades que es fan presents en l'ornamentació dels espais i les estances. Si ens aturem al menjador, la percepció d'una decoració rica, profusa, policromàtica, i tanmateix de gran equilibri i harmonia, deixa constància de moltes de les característiques decoratives i iconogràfiques de Puig i Cadafalch. De les peces mobles, destaquen el llum de ferro forjat i la taula, ambdós en el punt central de l'estança. No passa desapercebut el sostre embigat decorat amb pintura representant trèvols blaus sobre un fons daurat; tampoc la magnífica pintura mural sobre la

llar de foc que representa Sant Jordi lluitant amb el drac, obra d'Enric Monserdà. Completa l'ambient decoratiu un magnífic arrimador, de rajola de ceràmica vidrada d'inspiració tradicional catalana, que recorre el menjador i la sala d'estar adjacent. La llum entra generosa pels finestrals tancats amb vitralls emplomats, un bell ofici que el Modernisme revifà i al qual donà un gran nivell artístic.

Per acabar, cal dir que d'aquesta obra de Puig i Cadafalch que hem resseguit succintament, traiem una conclusió clara: el seu artífex era un home que estimava profundament la seva professió. A l'activitat constructiva i decorativa aplicava i abocava, tant en les grans obres com en els projectes més modestos, el seu gran bagatge cultural, i l'exercia amb un instint creatiu ple de poesia i harmonia; alhora, se'ns revela en totes les seves obres com un home detallista, perfeccionista i amb una gran capacitat d'observació i de respecte per l'entorn. Voldríem destacar també que una de les vàlues més importants de l'edifici de Sobrevia és la seva integritat. El trobem tal i com Puig i Cadafalch el va projectar i decorar, amb tots els elements estructurals, ornamentals i cromàtics originaris. I això ha estat possible mercès a un amor immens per la casa del seu promotor Bartomeu Terradas, sentiment heretat pels seus successors, que han sabut viure a Sobrevia, i gaudir-ne, alhora que han sabut conservar-la amb una fidelitat sense límits.